

АНАЛІЗ ПОГЛЯДІВ НА КОНЦЕПТ «МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА»

Трушкіна Наталія Валеріївна

*кандидат економічних наук, старший дослідник,
докторант, старший науковий співробітник
сектору промислової політики та інноваційного розвитку
відділу промислової політики та енергетичної безпеки
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України*

На даний час актуалізуються сучасні проблеми і виклики національної безпеки більшості країн світу, змін у системі міжнародної безпеки у контексті активізації глобалізаційних та євроінтеграційних процесів.

Як свідчить аналіз наукових джерел з проблематики міжнародних відносин, у них практично відсутнє загальноузгоджене або загально-вживане тлумачення категорії «безпека» [1] та її похідних понять, таких як «міжнародна безпека» і «національна безпека». Це зумовлено передусім відсутністю загальноприйнятої методологічної бази, множинністю і розбіжністю вихідних позицій і підходів наукових шкіл. Поняття «національна безпека» було вперше застосовано у 1904 р. президентом США Т. Рузвельтом. Безпекове мислення було пов'язане як з військовою сферою, що приділяла основну увагу балансу сил, потенціалів та озброєнь, так і з обґрунтуванням безпеки політичної системи, її стабільності та ефективності. В умовах холодної війни поняття «міжнародна безпека» визначалося більшою мірою через політичні й військові чинники. Але з кінця 80-х рр. ХХ ст. відбувалося формування нового підходу до визначення міжнародної безпеки, який пов'язано з невоєнними чинниками і серед яких економічний чинник. Тому у науці почали використовувати нове поняття «міжнародна економічна безпека».

Варто зазначити, що вперше поняття «міжнародна безпека» було закріплено у Договорі про відмову від війни як зброя для національної політики або так званому пакті Бріана-Келлога, прийнятому 27 серпня 1928 р. Під цим концептом розумівся інститут запобігання воєн і профілактики їх зародження. Сьогодні вищевказаний термін широко вживається у Статуті Організації Об'єднаних Націй; резолюціях Генеральної Асамблеї ООН і Ради Безпеки ООН; рішеннях Міжнародного Суду ООН; документах, прийнятих міжнародними організаціями; в укладених між державами-учасниками ООН угодах, правових

документах, прийнятих на національному рівні; доктрині міжнародного права тощо.

Однак при досить частому використанні, загальновизнаного визначення міжнародної безпеки ні у міжнародних документах, ні у доктрині міжнародного права не існує. Міжнародно-правові акти акцентують увагу на головній меті міжнародної безпеки – її забезпеченні і закликають держави не здійснювати таких дій, які становлять загрозу, у тому числі і військового характеру, для мирного існування іншої держави. Конфлікти між державами пропонується вирішувати мирними способами, закріпленими у ст. 33 Статуту ООН. При цьому легальна дефініція терміна «міжнародна безпека» у цих документах відсутня. Доктрина міжнародного права також не містить загальноприйнятого визначення даного терміна.

У *Dictionnaire Diplomatique*, який видає Міжнародна дипломатична академія в Парижі, написано: «Ідея міжнародної безпеки виражає притаманне кожному народу, кожній державі прагнення бути застрахованим на випадок агресії і базується на володінні державою гарантіями того, що вона не буде атакована, а у разі нападу, що отримає негайну та ефективну допомогу зі сторони інших держав». За такого трактування поняття міжнародної безпеки належить до суб'єктивних потреб та інтересів держави, і власне його можна було б прийняти за форму визначення національної безпеки, оскільки суть міжнародної безпеки тут зведена до політично-військових гарантій для держави. Ширші визначення запропоновані в українських і польських словниках. Політологічний енциклопедичний словник визначає міжнародну безпеку як стан міжнародних відносин, який виключає порушення миру та створення реальної загрози розвитку людства, за якого народи можуть суверенно, без втручання і тиску ззовні, визначити шляхи і форми свого суспільно-політичного розвитку; діяльність держав та міжнародних інститутів щодо підтримання такого стану, універсальна система механізмів, заходів і гарантій якого виключає застосування сили в міжнародних відносинах.

Згідно з польським словником термінів з питань національної безпеки міжнародна безпека – це відсутність об'єктивно існуючих загроз і суб'єктивних побоювань, а також погоджене прагнення та діяльність міжнародної спільноти щодо охорони окреслених державних і недержавних (суспільних) цінностей за допомогою норм, інститутів і інструментів, що забезпечують мирне врегулювання спорів і створення економічних, суспільних екологічних передумов динамічної стабільності та попередження загроз.

Як наголошує Т. Сауляк, у теоретичному сенсі поняття «міжнародна безпека» являє собою певну логічну абстракцію. Водночас ця категорія є елементом практичної міжнародно-політичної діяльності, яка

здійснюється окремими державними суб'єктами та частково матеріалізується у формах союзницьких відносин, політики балансування та стримування.

І. Судак, К. Коцюрuba зазначають, що міжнародна безпека базується на міжнародних відносинах, які можна визначити як системну сукупність політичних, економічних, соціальних, дипломатичних, правових, воєнних і гуманітарних зв'язків та взаємин між основними суб'єктами світової спільноти (народами, державами, громадськими силами, рухами й організаціями).

О. Зверев, М. Прихненко відмічають, що міжнародна безпека заснована на дотриманні всіма суб'єктами міжнародних відносин загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права, і виключає дозвіл розбіжностей і спірних питань з використанням сили або загрози застосування сили. На їх погляд, міжнародна безпека являє собою певний стан міжнародних відносин, при якому підтримання миру і безпеки є найважливішою метою.

М. Мунтян вважає, що міжнародна безпека являє собою стан міжнародних відносин, який виключає порушення загального миру або запобігає загрозі війни, інші форми посягання на існування, суверенітет і незалежний розвиток народів. Д. Проєктор стверджує, що міжнародна безпека – це стан міжнародних відносин, при якому створюються умови, необхідні для існування і функціонування держав при забезпеченні їх повного суверенітету, політичної та економічної незалежності, можливості відсічі військовополітичному натиску і агресії, їх рівноправних відносин з іншими державами. А. Назарова розглядає термін «міжнародна безпека» як стан захищеності держав світу і всього світового співтовариства від зовнішніх і у певних випадках внутрішніх загроз, які надають руйнівний вплив на такі інтереси та принципи.

А. Алексанян виділяє такі властиві характерні риси міжнародної безпеки: 1) відображення такого стану міжнародних відносин, при якому забезпечується міжнародний мир і протиріччя (конфлікти), які виникли між державами, вирішуються за допомогою мирного врегулювання; 2) можливість виникає тільки тоді, коли держави будуть співпрацювати; 3) усі держави мають можливість в умовах міжнародного правопорядку підтримувати і забезпечувати свою незалежність шляхом встановлення свого суверенітету; 4) забезпечення безпеки можливо лише при дотриманні основних принципів і загальноновизнаних норм міжнародного права в умовах міжнародного правопорядку.

З погляду Я. Тимківа, міжнародна безпека є взаємозалежністю держав у питаннях безпеки, яка зумовлює необхідність міжнародної співпраці. Суть міжнародної безпеки охоплює норми, механізми й умови, які дають суб'єктам міжнародних відносин відчуття безпеки і можливість гармонійного розвитку без тиску ззовні. На думку

В. Шамраєвої, найбільш прийнятним і відповідним реаліям міжнародного політичного процесу при дослідженні міжнародних відносин є визначення міжнародної безпеки як системи міжнародних відносин, яка базована на дотриманні всіма державами (та/або іншими міжнародними акторами) загально визнаних принципів і норм міжнародного права (та взятих на себе міжнародних зобов'язань), що виключає вирішення спірних питань та розбіжностей за допомогою сили чи погрози її застосування.

О. Савченко підкреслює, що термін «міжнародна безпека» слід розуміти як стан захищеності від загроз життєво важливим інтересам людства, держав, міждержавних та регіональних об'єднань, за якого забезпечується можливість їх реалізації. Вона формується на основі національної безпеки окремих країн і народів, безпеки груп держав і районів миру та інтегрується до рівня глобальної міжнародної безпеки. Н. Кінаш вважає, що міжнародну безпеку варто розглядати як один з основних зовнішніх факторів, який обумовлює формування національної безпеки для створення нових і дієвих механізмів спільної боротьби держав із міжнародними загрозами, що виникають на сучасному етапі існування людства, а також механізмів стримування та протидії між безпековими системами сучасності.

Отже, виходячи з вищевикладеного можна дійти такого висновку. Поняття «міжнародна безпека» є багатозначною, міждисциплінарною і багатоаспектною категорією. Цей термін тісно пов'язано з розвитком критичної інфраструктури [2–4], для ефективного й стійкого функціонування якої необхідно створювати належні умови безпеки та захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз і ризиків (природні катаклізми, збройні конфлікти, екологічні, техногенні, військові катастрофи, кіберзагрози, кібервійни, теракти тощо).

У перспективі подальших досліджень планується проаналізувати генези поглядів на забезпечення національної безпеки в країнах світу.

Список використаних джерел:

1. Трушкіна Н. Сутність поняття «безпека». *Problems of the development of science and the view of society: Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference (Austria, Graz, March 21–24, 2023)*. Graz : International Science Group, 2023. P. 156–161.
2. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Сутність поняття «критична інфраструктура» з позицій національної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2022. № 12. С. 58–78. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-58-78>.
3. Трушкіна Н. Еволюція теоретичних поглядів на сутність поняття «інфраструктура». *Věda a perspektivy*. 2023. № 3(22). P. 125–143. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-3\(22\)-125-143](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-3(22)-125-143).
4. Трушкіна Н. Сутність поняття «розвиток критичної інфраструктури». *Moderní aspekty vědy: XXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Česká republika, Jesenice: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023*. P. 149–163.